e-ISSN 3060-5059
DOI: 10.67227

IJTIMOIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 11

2026

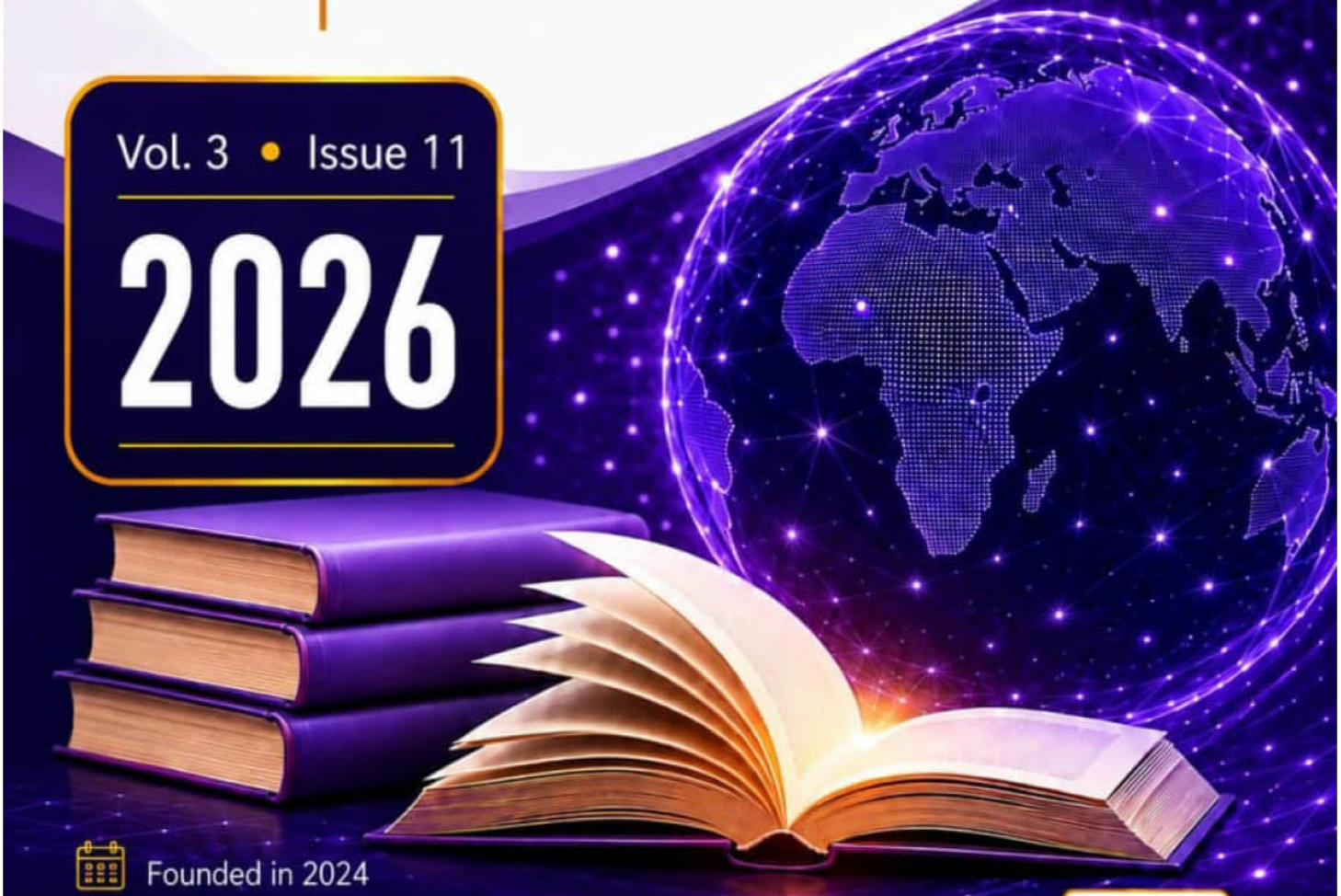

Founded in 2024

publishscience.uz | publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

ISSN 3060-5059 (Online)
Article / Original paper https://doi.org/10.67227/pv92e793

INGLIZ VA O‘ZBEK MEDIA DISKURSIDA KVANTIFIKATSIYANING LEKSIK-GRAMMATIK VOSITALARI: QIYOSIY TAHLIL

Karimova Iroda Baxtiyor qizi
Qarshi davlat universiteti, o‘qituvchi, (PhD).
e-mail: iroda.karimova.1997@mail.ru **ORCID**: https://orcid.org/0009-0001-1849-6046

Annotatsiya.
Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek media diskursida kvantifikatsiyaning leksik-grammatik vositalari qiyosiy-tipologik, strukturaviy-semantik va lingvopragmatik jihatdan tadqiq etiladi. Kvantifikatsiya faqat son turkumiga mansub birliklarning qo‘llanishi sifatida emas, balki predmet va hodisalarning aniq, noaniq va taxminiy miqdorini, miqdoriy chegaralarini, distributiv va proporsional munosabatlarini hamda so‘zlovchining miqdorga nisbatan baholovchi munosabatini ifodalovchi ko‘p sathli lingvistik kategoriya sifatida talqin qilinadi. Ingliz tilidagi many, much, few, little, several, hundreds of, about, around, approximately, nearly, more than, less than, at least, up to, one in three kabi vositalar o‘zbek tilidagi ko‘p, oz, kam, bir necha, yuzlab, taxminan, qariyb, deyarli, -ga yaqin, ortiq, kamida, -gacha, har uch ... dan biri singari birliklar bilan qiyoslanadi. Tadqiqot natijasida ingliz va o‘zbek tillarida kvantifikatsiyaning umumiy konseptual-semantik zonalari mavjud bo‘lsa-da, ularning leksiklashuvi va grammatiklashuvida sezilarli tipologik farqlar kuzatilishi aniqlangan. Ingliz tilida kvantifikatorlarning qo‘llanishi sanaladigan va sanalmaydigan otlar (count/mass) oppozitsiyasi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lsa, o‘zbek tilida affiksal kvantifikatsiya, numerativlar hamda analitik konstruksiyalarning faol qo‘llanishi kuzatiladi. Media diskursida kvantifikativ birliklar denotativ-statistik axborotni yetkazish bilan birga, aniqlik darajasini boshqarish, miqdoriy chegaralarni belgilash, statistik ma’lumotlarni auditoriya idrokiga moslashtirish hamda miqdoriy baholashni ifodalash funksiyalarini bajarishi asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: kvantifikatsiya, miqdor kategoriyasi, kvantifikator, numeral, media diskurs, aniq miqdor, noaniq miqdor, approksimatsiya, distributivlik, proporsionallik, miqdoriy modifikator, funksional ekvivalentlik.

ЛЕКСИКО-ГРАММАТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА КВАНТИФИКАЦИИ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ МЕДИАДИСКУРСЕ: СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

Каримова Ирода Бахтиёр кизи
Каршинский государственный университет, преподаватель, (PhD).

Аннотация.
В статье исследуются лексико-грамматические средства квантификации в английском и узбекском медиадискурсе с позиций сравнительно-типологического, структурно-семантического и лингвопрагматического подходов. Квантификация рассматривается не только как использование единиц, относящихся к категории числительных, но и как многоуровневая лингвистическая категория, выражающая точное, неопределённое и приблизительное количество предметов и явлений, количественные пределы, дистрибутивные и пропорциональные отношения, а также оценочное отношение говорящего к количеству. Английские средства many, much, few, little, several, hundreds of, about, around, approximately, nearly, more than, less than, at least, up to, one in three сопоставляются с узбекскими единицами ko‘p, oz, kam, bir necha, yuzlab, taxminan, qariyb, deyarli, -ga yaqin, ortiq, kamida, -gacha, har uch ... dan biri. В результате исследования установлено, что при наличии общих концептуально-семантических зон квантификации в английском и узбекском языках наблюдаются существенные типологические различия в их лексикализации и грамматикализации. В английском языке употребление квантификаторов тесно связано с противопоставлением исчисляемых и неисчисляемых существительных (count/mass), тогда как в узбекском языке активно используются аффиксальная квантификация, нумеративы и аналитические конструкции. Обосновывается, что в медиадискурсе квантитативные единицы, помимо передачи денотативно-статистической информации, выполняют функции регулирования степени точности, обозначения количественных границ, адаптации статистических данных к восприятию аудитории и выражения количественной оценки.

Ключевые слова: квантификация, категория количества, квантификатор,

числительное, медиадискурс, точное количество, неопределённое количество, аппроксимация, дистрибутивность, пропорциональность, количественный модификатор, функциональная эквивалентность.

LEXICAL AND GRAMMATICAL MEANS OF QUANTIFICATION IN ENGLISH AND UZBEK MEDIA DISCOURSE: A COMPARATIVE ANALYSIS

Karimova Iroda Baxtiyor qizi
Karshi State University, Lecturer, (PhD).

Abstract.
This article investigates the lexical and grammatical means of quantification in English and Uzbek media discourse from comparative-typological, structural-semantic, and linguopragmatic perspectives. Quantification is interpreted not merely as the use of numerals but as a multilevel linguistic category expressing exact, indefinite, and approximate quantities of objects and phenomena, quantitative boundaries, distributive and proportional relationships, and the speaker's evaluative attitude toward quantity. English expressions such as many, much, few, little, several, hundreds of, about, around, approximately, nearly, more than, less than, at least, up to, and one in three are compared with Uzbek equivalents, including ko'p, oz, kam, bir necha, yuzlab, taxminan, qariyb, deyarli, -ga yaqin, ortiq, kamida, -gacha, and har uch ... dan biri. The findings indicate that although English and Uzbek share common conceptual-semantic domains of quantification, significant typological differences can be observed in their lexicalization and grammaticalization. In English, the use of quantifiers is closely associated with the count–mass noun distinction, whereas Uzbek demonstrates the active use of affixal quantification, numeratives, and analytical constructions. The study further establishes that, in media discourse, quantitative expressions serve not only to convey denotative and statistical information but also to regulate degrees of precision, establish quantitative boundaries, adapt statistical data to audience perception, and express quantitative evaluation.

Keywords: quantification, category of quantity, quantifier, numeral, media discourse, exact quantity, indefinite quantity, approximation, distributivity, proportionality, quantitative modifier, functional equivalence.

Kirish. Miqdor inson tomonidan obyektiv borliqni kategoriyalashtirishning universal konseptual parametrlaridan biridir. Predmetlarning soni, hodisalarning takrorlanish chastotasi, jarayonlarning ko'lami, muayyan to'plamdagi elementlarning ulushi yoki o'lchov darajasi inson tafakkurida miqdoriy munosabatlar orqali tartibga solinadi. Biroq mazkur konseptual kategoriya tilda faqat son so'z turkumiga mansub birliklar yordamida ifodalanmaydi. Tabiiy tillarda miqdor leksik, morfologik, sintaktik hamda leksik-grammatik vositalarning o'zaro munosabati orqali verbalizatsiya qilinadi.

Shu jihatdan son (number) va kvantifikatsiya (quantification) tushunchalarini farqlash muhimdir. Numeral muayyan miqdorni nomlovchi leksik-grammatik birlik bo'lsa, kvantifikatsiya undan kengroq tushuncha bo'lib, referentning miqdoriy parametrini belgilash jarayonini qamrab oladi. Hurford son va til munosabatlarini kognitiv tizim doirasida tahlil qilib, son tushunchasining shakllanishini insonning to'plamlarni hosil qilish va ularni til vositasida kategoriyalashtirish qobiliyati bilan bog'laydi [6, 20–24].

Kvantifikatsiyaning murakkab tabiati, ayniqsa, many people, much money, several countries, hundreds of cases, approximately fifty percent, at least twenty people (ko'plab odamlar, ko'p miqdordagi mablag', bir necha mamlakat, yuzlab holatlar, taxminan ellik foiz, kamida yigirma kishi) singari konstruksiyalarda namoyon bo'ladi. Mazkur birliklarning barchasida miqdor mavjud, biroq ularning semantik tabiati bir xil emas: twenty aniq miqdorni, many noaniq katta miqdorni, several noaniq cheklangan miqdorni, approximately twenty taxminiy miqdorni, at least twenty esa quyi chegarasi belgilangan miqdorni ifodalaydi.

O'zbek tilida ham shunga o'xshash funksional-semantik maydon yigirma, ko'p, oz, bir necha, yuzlab, qariyb yigirma, taxminan yigirma, yigirmadan ortiq, kamida yigirma kabi vositalar orqali yuzaga keladi. Biroq bir xil semantik funksiyaning ikki tilda formal ifodalanish mexanizmlari har doim ham bir xil emas. Masalan, ingliz tilidagi hundreds of people analitik-morfologik tuzilishga ega bo'lsa, o'zbek tilidagi yuzlab odamlar shaklida noaniq katta miqdor -lab affiksi yordamida grammatiklashtiriladi.

Media diskurs miqdorni tadqiq etish uchun alohida ahamiyatga ega. Yangilik matnlarida son va miqdor iqtisodiy ko'rsatkichlar, demografik o'zgarishlar, saylov natijalari, sog'liqni saqlash statistikasi, ta'lim ko'rsatkichlari, ijtimoiy so'rovlar hamda boshqa ko'plab hodisalarni verbalizatsiya qilishning muhim vositasi hisoblanadi. Van Dijk yangilikni oddiy voqelik nusxasi emas, balki muayyan diskursiv strukturalar orqali tashkil etilgan kommunikativ mahsulot sifatida tahlil qiladi [13, 17–18]. Uning News as Discourse asari 1988-yilda Lawrence Erlbaum Associates tomonidan chop etilgan bo'lib, yangilik diskursining tematik, strukturaviy va kognitiv jihatlarini tizimli yoritadi.

Shuning uchun media matnidagi yigirma besh foiz matematik ko'rsatkichining twenty-five percent, only twenty-five percent, nearly twenty-five percent, more than twenty-five percent shakllarida verbalizatsiya qilinishi bir xil lingvistik hodisa emas. Birinchi shakl miqdorni nisbatan neytral ifodalasa, ikkinchisi miqdorni kutilgan darajadan past

ISSN 3060-5059 (Online)

sifatida baholaydi; uchinchisi belgilangan chegaraga yaqinlashishni, to‘rtinchisi esa ushbu chegaraning oshib ketganligini anglatadi.

Tadqiqotning maqsadi ingliz va o‘zbek media diskursida kvantifikatsiyani yuzaga chiqaruvchi leksik-grammatik vositalarni qiyosiy tahlil qilish, ularning struktur-semantik va lingvopragmatik xususiyatlarini aniqlash hamda ikki tildagi universal va differensial belgilarni belgilashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Kvantifikatsiya masalasi zamonaviy tilshunoslikda grammatika, semantika, pragmatika, kognitiv tilshunoslik va diskurs tahlili kesishmasida o‘rganiladi. Watanabe numerallar va noaniq miqdor ifodalarining sintaktik maqomini farqlash zarurligini ko‘rsatadi. Uning fikricha, numerallar bilan noaniq miqdor ifodalari sintaktik strukturada aynan bir pozitsiyani egallamaydi [14, 37–77]. Bu kvantifikatsiyaning formal sintaktik tashkil topishi ham ichki differensiatsiyaga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Noaniq miqdorning pragmatik tabiati Channell tadqiqotlarida maxsus yoritilgan. About fifty, around a hundred, roughly twenty singari konstruksiyalarda aniq numeral saqlanadi, biroq approksimator uning referensial chegarasini kengaytiradi. Shu ma’noda approksimatsiya “aniq bo‘lmagan nutq” emas, balki so‘zlovchining mavjud axborot darajasini lingvistik jihatdan adekvat kodlash usulidir.

Koventri, K. Kangelosi, S. Nyusted va D. Bugmann few, several, lots of kabi noaniq kvantifikatorlarni eksperimental tadqiq qilib, ularning interpretatsiyasi kontekstga bog‘liqligini ko‘rsatadilar [4, 221–241]. Demak, many people yoki few cases kabi ifodalarga kontekstdan tashqarida qat’iy matematik qiymat biriktirish mumkin emas.

D. Rayt, J. Gaskel va K. O‘Murkertay ham noaniq kvantifikatorlar barcha respondentlarda bir xil sonli qiymatni uyg‘otmasligini aniqlaydilar [15, 479–496]. Ularning natijalari miqdoriy ma’noning faqat lug‘aviy semantika bilan emas, balki individning tajribasi va referensial normasi asosida shakllanishini ko‘rsatadi.

Sigurd sonlarning o‘zi ham aniq/noaniq oppozitsiyasida bir xil xususiyatga ega emasligini ko‘rsatadi. O‘n, yigirma, yigirma besh, ellik, yuz, ming kabi “yumaloq sonlar” nutqda ham aniq, ham approksimativ qiymatda ishlatilishi mumkin [11, 243–252].

Beltrama, Solt va Burnett esa miqdoriy aniqlikni sotsio-pragmatik nuqtayi nazardan tekshiradilar. Tadqiqotda aniq son, yumaloq son va ochiq approksimativ konstruksiya tanlovining nafaqat propozitsional mazmunga, balki so‘zlovchining ijtimoiy idrok etilishiga ham ta’sir qilishi ko‘rsatilgan [1, 805–835].

Sidiropoulouning matbuot diskursidagi miqdorlarga bag‘ishlangan tadqiqoti masalaning media aspekti uchun alohida ahamiyatga ega. Muallif inglizcha yangiliklarning yunoncha tarjimalarida sonli ifodalar ba’zan aniq ekvivalent mavjud bo‘lishiga qaramay o‘zgartirilishini ko‘rsatadi va bunday o‘zgarishlar diskurs ma’nosiga ta’sir qilishi mumkinligini ta’kidlaydi [10, 319–333].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot qiyosiy-tipologik, struktur-semantik, komponentli tahlil, distributiv tahlil, kontekstual va lingvopragmatik metodlarning integratsiyasiga asoslanadi. Tahlilning asosiy birligi sifatida kvantifikativ konstruksiya tushunchasi qabul qilinadi. Masalan, nearly 20 percent of respondents konstruksiyasida 20 miqdoriy yadro, nearly approksimativ modifikator, percent o‘lchov birligi, respondents esa kvantifikatsiyalanuvchi referentdir. Tahlilda kvantifikativ birliklar aniq, noaniq, approksimativ, chegaraviy, distributiv, proporsional va evaluativ kvantifikatsiya guruhlariga ajratildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari ingliz va o‘zbek tillarida miqdor konsepti umumiy kognitiv asosga ega bo‘lsa-da, uning verbalizatsiyasi tillarning grammatik qurilishi bilan bevosita bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi. Shu jihatdan kvantifikatsiya universal konseptual kategoriya bo‘lishi bilan birga, uning lisoniy shakllanishi tipologik xususiyat kasb etadi.

Avvalo, aniq kvantifikatsiya har ikki tilda miqdor maydonining yadrosini tashkil etadi. Ingliz tilidagi three countries, twenty students, fifty companies birliklari o‘zbek tilida uch mamlakat, yigirma talaba, ellik kompaniya shaklida funksional jihatdan deyarli to‘liq muvofiqlikka ega. Biroq aynan shu oddiy ko‘ringan struktura ikki til o‘rtasidagi muhim grammatik farqni namoyon qiladi. Ingliz tilida birdan katta numeral sanaladigan otning ko‘plik shaklini talab qiladi: three students. O‘zbek tilida esa numeralning o‘zi ko‘plik semasini aktuallashtirgani sababli aniqlanmish odatda -lar ko‘plik affiksini olmaydi: uch talaba, yigirma mamlakat. Uch talabalar shakli neytral miqdoriy birikma sifatida normativ emas va maxsus distributiv yoki guruhiy kontekstni talab qiladi. Demak, semantik model bir xil: uch talaba, ammo morfosintaktik kodlash turlicha: ingliz tilida numeral + otning ko‘plik shakli, o‘zbek tilida esa numeral + ot shakli mavjud. Mazkur holat kvantifikatsiyada semantik universallik va grammatik differensiatsiya bir vaqtda mavjudligini ko‘rsatadi.

Noaniq kvantifikatsiyada farq yanada kuchliroq namoyon bo‘ladi. Ingliz tilidagi many/much hamda few/little oppozitsiyasi sanaladigan va sanalmaydigan otlarning grammatik-semantik tasnifiga bog‘liq: many people – much information; few people – little information. O‘zbek tilida esa ko‘p odam – ko‘p axborot; kam odam – kam axborot konstruksiyalarida kvantifikator shakli referentning sanaladigan yoki sanalmaydigan xususiyatiga qarab almashmaydi.

Bu farq tarjimada ham muhim. Much informationni ko‘p axborot, many reportsni ham ko‘p hisobot tarzida berish mumkin. Demak, ingliz tilidagi ikki grammatik shakl o‘zbek tilida bitta kvantifikator orqali neytrallashadi. Bu hodisani kvantifikativ grammatik oppozitsiyaning tillararo neytrallashuvi sifatida tavsiflash mumkin.

Ikkinchi muhim natija noaniq katta miqdorning morfologik tuzilishiga tegishlidir. Ingliz tilidagi hundreds of people, thousands of users, millions of dollars shakllarida numeral negiziga ko‘plik morfemasi qo‘shiladi va undan keyin of konstruksiyasi keladi. O‘zbek tilida esa yuzlab odamlar, minglab foydalanuvchilar, millionlab dollar shakllarida -lab affiksi numeralning aniq miqdor semasini noaniq katta miqdor semasiga transformatsiya qiladi.

ISSN 3060-5059 (Online)

Shunday qilib, hundred → hundreds of va yuz → yuzlab bir xil semantik operatsiyani bajaradi, biroq grammatik mexanizmi turlicha. Bu yerda -lab affiksini oddiy so‘z yasovchi element deb baholash yetarli emas. U numeralning referensial aniqligini kamaytirib, “aniq son”ni “son miqyosidagi katta noaniq to‘plam”ga aylantiradi. Shuning uchun yuz kishi va yuzlab kishi orasidagi farq faqat morfologik emas: yuz kishi — aniq miqdor, yuzlab kishi — noaniq katta miqdor.

Ingliz tilidagi a hundred people va hundreds of people oppozitsiyasida ham ayni semantik siljish kuzatiladi. Taxminiy kvantifikatsiya natijalari esa ikki tilda funksional ekvivalentlik formal ekvivalentlikdan murakkabroq ekanligini ko‘rsatdi. Ingliz tilidagi about, around, approximately, nearly, almost birliklarini o‘zbek tilidagi taxminan, qariyb, deyarli, chamasi, atrofida, -ga yaqin birliklari bilan oddiy tarzda bir-biriga tenglashtirib bo‘lmaydi. Masalan: approximately a hundred people — taxminan yuz kishi; about a hundred people — yuzga yaqin/taxminan yuz kishi; nearly a hundred people — qariyb yuz kishi; almost a hundred people — deyarli yuz kishi.

Approximately/about markaziy son atrofidagi noaniq intervalni bildirishi mumkin. Nearly/almost esa odatda referent miqdorining belgilangan nuqtaga yetmagan, ammo unga yaqin ekanligini bildiradi: nearly a hundred — yuzga yetmagan, ammo shu songa yaqin miqdor. Shu sababli nearly a hundred bilan about a hundred semantik jihatdan to‘liq sinonim emas. Birinchisida yo‘nalishli yaqinlashuv mavjud, ikkinchisida esa markaziy qiymat atrofidagi approksimativ zona aktuallashadi. Channellning vague quantity haqidagi yondashuvi ham miqdoriy approksimatsiyani tabiiy kommunikativ mexanizm sifatida tushunishga imkon beradi.

Media diskursida mazkur farq alohida ahamiyat kasb etadi. Masalan, nearly one million users konstruksiyasi ko‘rsatkichning bir millionlik chegaraga yaqinlashganini kommunikativ jihatdan aktuallashtiradi. About one million users esa auditoriyaga sonning taxminiyligini bildiradi. O‘zbek tilidagi qariyb bir million foydalanuvchi va taxminan bir million foydalanuvchi o‘rtasida ham xuddi shunday funksional-semantik farq kuzatiladi.

Sigurdning yumaloq sonlar haqidagi tadqiqoti ushbu masalani yanada murakkablashtiradi: o‘n, yigirma, ellik, yuz, ming kabi sonlar maxsus approksimator bo‘lmagan holatda ham taxminiy qiymat kasb etishi mumkin [11, 243–252]. Masalan, A hundred people attended the meeting gapidagi a hundred kontekstga qarab aynan yuz kishini yoki “yuzga yaqin” miqdorni anglatishi mumkin. Shunday qilib, taxminiylik har doim formal markerga ega bo‘lavermaydi.

Chegaraviy kvantifikatsiyada ingliz va o‘zbek tillari o‘rtasidagi funksional muvofiqlik yuqori, biroq formal tashkil topish farqlidir: at least twenty percent — kamida yigirma foiz; more than twenty percent — yigirma foizdan ortiq; less than twenty percent — yigirma foizdan kam; up to twenty percent — yigirma foizgacha.

Ushbu birliklarda son oddiy miqdor nuqtasi bo‘lishdan chiqib, skalyar chegara vazifasini bajaradi. At least twenty percent yigirma foizni quyi chegara sifatida belgilaydi; real qiymat yigirma foiz yoki undan katta bo‘lishi mumkin. Less than twenty percent esa sonni yuqori ochiq chegara sifatida shakllantiradi.

O‘zbek tilida mazkur semantikaning yuzaga kelishida kelishik va ko‘makchisimon elementlarning faolligi e’tiborga molik: yigirma foiz + dan + ortiq, yigirma foiz + dan + kam, yigirma foiz + gacha. Demak, ingliz tilida ko‘proq prepozitiv-analitik qurilish kuzatilsa, o‘zbek tilida postpozitiv va affiksal mexanizmlar ustunlik qiladi. Bu ikki tilning umumiy analitik va agglutinativ tipologik xususiyatlari kvantifikatsiya tizimida ham namoyon bo‘lishini ko‘rsatadi.

Taqsimiy miqdor bu tipologik tafovutni yanada aniq ko‘rsatadi. Ingliz tilida each, each of, apiece, per vositalari faol bo‘lsa, o‘zbek tilida -dan shakli va har konstruksiyasi muhim o‘rin egallaydi: two each — ikkitadan; three books each — uchtadan kitob; ten cases per one hundred thousand people — har yuz ming aholiga 10 ta holat. Bu misolda ingliz tilidagi per semantik munosabati o‘zbek tilida yagona leksik ekvivalent bilan emas, balki har + miqdor + -ga konstruksiyasi orqali qayta quriladi. Demak, qiyosiy tilshunoslik nuqtayi nazaridan ekvivalentlik alohida so‘zlar o‘rtasida emas, balki butun konstruksiyalar o‘rtasida yuzaga chiqadi.

Proporsional kvantifikatsiyada ham ayni holat kuzatiladi: one in three people → har uch kishidan biri; one in five children → har besh boladan biri. Bu konstruksiyalar statistik foizni auditoriya uchun kognitiv jihatdan boshqacha shaklda taqdim etadi: 33,3% → one in three → har uch kishidan biri.

Uch shakl matematik jihatdan bir nisbatga yaqin bo‘lsa-da, lingvistik tashkil topishi va kognitiv qabul qilinishi bir xil emas. Foiz abstrakt matematik kod bo‘lsa, one in three va har uch kishidan biri referentlarni diskret individlar sifatida tasavvur qilish imkonini beradi. Media diskursida bunday transformatsiya sonli ma’lumotni inson tajribasiga yaqinlashtiruvchi verbal strategiya vazifasini bajarishi mumkin.

Tadqiqotning yana bir muhim natijasi kvantifikatsiya va baholashning tutashuvi bilan bog‘liq. Only ten percent konstruksiyasida only numeralning denotativ qiymatini o‘zgartirmaydi. O‘n foiz matematik jihatdan o‘sha 10 foizligicha qoladi. Biroq only ushbu miqdorni muayyan kutilgan norma bilan qiyoslab, “kam” sifatida konseptuallashtiradi: ten percent — miqdoriy qiymat, only ten percent — miqdoriy qiymat + baholash.

O‘zbek tilidagi atigi o‘n foiz va bor-yo‘g‘i o‘n foiz shakllarida ham shunga yaqin hodisa mavjud. Shu sababli only – atigi shaklidagi lug‘aviy tenglashtirish yetarli emas. Only ayrim kontekstlarda faqat, boshqalarida atigi, yana boshqalarida bor-yo‘g‘i bilan funksional muvofiqlik hosil qiladi.

Bundan kvantifikatsiyaning qiyosiy tahlilida formal ekvivalentlik, semantik ekvivalentlik va funksional-pragmatik ekvivalentlik darajalarini farqlash zarurligi kelib chiqadi. Beltrama, Solt va Burnettning tadqiqoti ham sonning aniqlik darajasi pragmatik va ijtimoiy ma’no bilan bog‘lanishi mumkinligini ko‘rsatadi [1, 805–835]. Demak, sonli ifodani tanlashni faqat matematik aniqlik masalasi sifatida talqin qilish yetarli emas.

Natijalar yana bir muhim nazariy xulosaga olib keladi: aniq va noaniq miqdor o‘rtasida keskin binar chegara mavjud emas. Aksincha, kvantifikatsiya aniqlik darajasi bo‘yicha kontinuum hosil qiladi: Ninety-seven people → more than ninety people → nearly a hundred people → about a hundred people → around a hundred people → hundreds of people.

O‘zbek tilida: To‘qson yetti kishi → to‘qsondan ortiq kishi → qariyb yuz kishi → taxminan yuz kishi → yuzga yaqin

kishi → yuzlab kishi.

Zanjirning chap tomonida referensial aniqlik yuqori; o‘ng tomonga siljigan sari miqdoriy interval kengayib, referensial aniqlik pasayadi. Wright va hammualliflarning noaniq kvantifikatorlarni turli kishilar turlicha son qiymatlari bilan bog‘lashini ko‘rsatgan natijalari ham ushbu gradatsion modelni qo‘llab-quvvatlaydi [15, 479–496].

Ko‘p hollarda miqdor konsepti universal kognitiv asosni, leksik-grammatik kodlash esa tilga xos bosqichni tashkil qiladi. Aynan shu bosqichda ingliz va o‘zbek tillarining tipologik tafovutlari yaqqol namoyon bo‘ladi. Keyingi bosqichlarda esa kontekst, kommunikativ maqsad va diskurs turi miqdoriy birlikning real pragmatik qiymatini shakllantiradi.

Shunday qilib, ingliz va o‘zbek media diskursidagi kvantifikatsiya numeral – miqdor ko‘rinishidagi oddiy munosabat emas, balki kognitiv miqdor – semantik kategoriyalash – grammatik/leksik tanlov – kontekstual modifikatsiya – diskursiv ma’no shaklidagi ko‘p bosqichli lingvistik mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi.

1-jadval. Ingliz va o‘zbek media diskursida kvantifikatsiyaning qo‘shimcha leksik-grammatik modellarining qiyosiy tavsifi

Miqdoriy munosabat	**Ingliz tilidagi misol**	**O‘zbek tilidagi muqobil**	**Qiyosiy-lingvistik xususiyat**
To‘liq inkor	*No applications were received.*	*Birorta ham ariza kelib tushmadi.*	Ingliz tilida inkor aniqlovchi orqali, o‘zbek tilida inkor yuklamasi va bo‘lishsiz fe’l orqali ifodalanadi.
Qisman qamrov	*Not all institutions participated.*	*Muassasalarning hammasi ham ishtirok etmadi.*	Har ikki tilda inkorning qamrov doirasi umumiy miqdor ma’nosini cheklaydi.
Minimal miqdor	*A single complaint was registered.*	*Bor-yo‘g‘i bitta shikoyat ro‘yxatga olindi.*	Ingliz tilida birlikni ajratish, o‘zbek tilida esa kontekstga qarab miqdorni baholash ham yuzaga chiqishi mumkin.
Umumlashtiruvchi qamrov	*Every district submitted a report.*	*Har bir tuman hisobot taqdim etdi.*	Umumiy qamrov birliklarni alohida hisobga olish orqali ifodalanadi.
Takroriy miqdor	*The figure doubled within a year.*	*Ko‘rsatkich bir yil ichida ikki baravar oshdi.*	Ingliz tilida fe'l orqali, o‘zbek tilida analitik birikma orqali miqdoriy o‘zgarish ifodalanadi.
Miqdoriy nisbat	*The ratio of teachers to students was 1:15.*	*O‘qituvchilar va talabalar nisbati 1:15 ni tashkil etdi.*	Ikki tilda nisbat sonli ko‘rsatkich orqali ifodalansa-da, sintaktik tuzilishi farqlanadi.
Qoldiq miqdor	*The remaining funds were allocated.*	*Qolgan mablag‘lar ajratildi.*	Miqdor butunning sarflanmagan yoki taqsimlanmagan qismi orqali anglashiladi.
Ketma-ket miqdoriy o‘zgarish	*The number of participants increased threefold.*	*Ishtirokchilar soni uch baravar ko‘paydi.*	Miqdorning o‘zgarish darajasi ingliz tilida ravish, o‘zbek tilida esa birikma orqali ifodalanadi.

Jadvaldagi qiyosiy tahlil kvantifikatsiyaning faqat son yoki miqdorni ifodalovchi alohida leksik birliklar bilan chegaralanmasligini, balki inkor, umumlashtirish, qamrov va miqdoriy o‘zgarish kabi semantik munosabatlar orqali ham voqelanishini ko‘rsatadi. Ingliz tilida ushbu munosabatlar aniqlovchilar, ravishlar va fe’llarning grammatik-semantik imkoniyatlari orqali ifodalansa, o‘zbek tilida yuklamalar, bo‘lishsizlik shakllari hamda analitik birikmalar muhim o‘rin egallaydi. Ayniqsa, not all va no konstruksiyalarining qiyosi inkorning qamrov doirasi miqdoriy ma’noni shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi. Shu jihatdan ikki til o‘rtasidagi farqlar nafaqat miqdoriy birliklarning morfologik tuzilishida, balki ularning gap tarkibidagi sintaktik joylashuvi va semantik ta’sir doirasida ham namoyon bo‘ladi.

XULOSA

O‘tkazilgan qiyosiy tahlil ingliz va o‘zbek tillarida kvantifikatsiya universal miqdor konseptining turli lisoniy mexanizmlar orqali verbalizatsiyasidan iborat ekanligini ko‘rsatdi. Kvantifikatsiya numerallar bilan chegaralanmay, aniq va noaniq miqdor, approksimatsiya, miqdoriy chegara, distributivlik, proporsionallik hamda evaluativ miqdorni qamrab oluvchi funksional-semantik maydonni hosil qiladi.

Ingliz tilida kvantifikatorlarning grammatik distributsiyasi count/mass oppozitsiyasi bilan kuchli bog‘langanligi many/much, few/little juftliklarida namoyon bo‘lsa, o‘zbek tilida ko‘p, kam, oz singari kvantifikatorlarda mazkur grammatik oppozitsiya neytrallashadi. Ayni paytda o‘zbek tilida -lab, -tacha, -dan, -gacha singari morfologik vositalar miqdor semantikasini shakllantirishda faol qatnashadi.

Qiyoslash formal ekvivalentlikning o‘zi yetarli emasligini ko‘rsatdi. About, nearly, only, at least, per kabi birliklarning o‘zbekcha muqobillari kontekstga qarab turlicha grammatik va leksik vositalar orqali shakllanadi. Shu sababli kvantifikativ birliklarning tillararo munosabatini belgilashda funksional-semantik ekvivalentlik ustuvor mezon bo‘lishi lozim.

Media diskursida kvantifikatsiya alohida pragmatik faollik kasb etadi. Miqdoriy ifodaning tanlanishi statistik faktning matematik qiymatini o‘zgartirmagan holda uning aniqlik darajasi, chegarasi va evaluativ interpretatsiyasini o‘zgartirishi mumkin. Shu jihatdan twenty-five percent – nearly twenty-five percent – only twenty-five percent – more than twenty-five percent yoki yigirma besh foiz – qariyb yigirma besh foiz – atigi yigirma besh foiz – yigirma besh foizdan ortiq qatorlari matematik miqdor bilan lingvistik ma’no o‘rtasidagi farqni yaqqol namoyon qiladi.

Natijada ingliz va o‘zbek media diskursidagi kvantifikatsiyani “miqdor konsepti – kvantitativ semantika – leksik-grammatik kodlash – aniqlik darajasi – kontekstual modifikatsiya – pragmatik baholash – diskursiv interpretatsiya”

ISSN 3060-5059 (Online)

modeli asosida tavsiflash taklif etiladi. Ushbu model kvantifikatsiyani leksika, morfologiya, sintaksis, semantika va pragmatika kesishmasida shakllanuvchi kompleks lingvistik hodisa sifatida talqin qilish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Beltrama A., Solt S., Burnett H. Context, Precision, and Social Perception: A Sociopragmatic Study // Language in Society. – 2023. – Vol. 52, № 5. – P. 805–835. – DOI: https://doi.org/10.1017/S0047404522000240.

2. Biber D., Johansson S., Leech G., Conrad S., Finegan E. Longman Grammar of Spoken and Written English. – London: Longman, 1999.

3. Channell J. Vague Language. – Oxford: Oxford University Press, 1994.

4. Coventry K. R., Cangelosi A., Newstead S. E., Bugmann D. Talking about Quantities in Space: Vague Quantifiers, Context and Similarity // Language and Cognition. – 2010. – Vol. 2, № 2. – P. 221–241. – DOI: https://doi.org/10.1515/langcog.2010.009.

5. Huddleston R., Pullum G. K. (eds.). The Cambridge Grammar of the English Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

6. Hurford J. R. Language and Number: The Emergence of a Cognitive System. – Oxford: Basil Blackwell, 1987. – XII, 322 p. – URL: https://www.ling.ed.ac.uk/~jim/l_and_n.html.

7. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A Comprehensive Grammar of the English Language. – London: Longman, 1985.

8. Sayfullayeva R. R., Mengliyev B. R. va boshq. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent, 2020.

9. Sidiropoulou M. Quantities in Translation: English vs. Greek Press // Target. – 1998. – Vol. 10, № 2. – P. 319–333. – DOI: https://doi.org/10.1075/target.10.2.06sid.

10. Sigurd B. Round Numbers // Language in Society. – 1988. – Vol. 17, № 2. – P. 243–252. – DOI: https://doi.org/10.1017/S0047404500012781.

11. van Dijk T. A. News as Discourse. – Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1988. – 200 p. – URL: https://books.google.com/books/about/News_as_Discourse.html?id=taRZAAAAMAAJ.

12. Watanabe A. Vague Quantity, Numerals, and Natural Numbers // Syntax. – 2010. – Vol. 13, № 1. – P. 37–77. – DOI: https://doi.org/10.1111/j.1467-9612.2009.00131.x.

13. Wright D. B., Gaskell G. D., O’Muircheartaigh C. A. How Much Is ‘Quite a Bit’? Mapping between Numerical Values and Vague Quantifiers // Applied Cognitive Psychology. – 1994. – Vol. 8, № 5. – P. 479–496. – DOI: https://doi.org/10.1002/acp.2350080506.